3. США. Лингвострановедческий словар: Литература. Театр. Кино. СМИ. Музыка, танец, балет. Архитектура, живопись, скульптура / авт.-сост. Г. Д. Томахин. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; ООО «Издательство Астрель», 2001. – 272 с.
4. Школьный англо-русский страноведческий словарь: Великобритания, США, Австралия / авт.-сост. И. М. Ошуркова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2002. – 192 с.
5. Longman Dictionary of English Language and Culture. – 3 edition. – Pearson Education Limited, 2005. – 1620 p.
6. Oxford Guide to British and American Culture. – 7th edition. – Oxford : University Press, 2005. – 557 p.

Павлюк Алла. Лингвострановедческий аспект перевода: к постановке вопроса. В статье сделан обстоятельный анализ лингвострановедческого аспекта перевода, обзор учёных относительно определения реалий, особенностей их употребления, а именно: классификации по предметным, местным, временным и переводческим делениям, подтвержденным примерами из работ ведущих учёных в области перевода и с лингвострановедческих словарей. В работе схематически изображены приемы передачи реалий в переводе и описана структурно-грамматические характеристики исследуемых единиц.

Ключевые слова: перевод, переводоведческий анализ, классификация, реалии.

Pavliuk Alla. Linguistic and Cultural Aspect of Translation: Raising of the Problem. The article is devoted to the detailed culture-oriented linguistic aspect of translation, the scientists surveys to define realia, their usage peculiarities, namely the classification on the basis of thematic, local, time and translation division confirmed by the examples from the leading scientists in the field of translation works and the dictionaries of English language and culture. In the article the translation methods of realia are shown schematically and structural and grammatical characteristics of the investigated units are described.

Key words: translation, translation analysis, classification, realia.

Стаття подана до редколегії
15.02.2013 р.

УДК 811.111’37

Катерина Рибакова

Генеза топонімів доби Кримської війни 1853–1856 рр. у лексичній системі англійської мови

У статті досліджено генезу 419 топонімів доби Кримської війни 1853–1856 рр. як складників лексичної системи англійської мови. Встановлено, що у результаті свого розвитку запозичені топоніми, джерелами яких є тюркська, грецька та російська мови, асимілювались до структури англійської мови. Виявлено різноманітні типи англомовних топонімів кримського походження, які функціонують у різних угрупованнях, представлених низкою структурних моделей. Виявлено найбільш продуктивну та найпоширенішу складну двокомпонентну модель, яка складається із власного іменника та топонімотворчого іменника в однині. Проаналізовано, що за типом географічних об’єктів кримські топоніми класифікуються як астроніми, геоніми, гідроніми, годроніми, дромоніми, мікротопоніми, ойконіми та урбоніми.

Ключові слова: топоніми, запозичена лексика, етимологія, семантика, Кримська війна.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мова синтезує внутрішній і зовнішній світ людини. Людській досвід і пізнання про світ фіксується і передається за допомогою слова. Створена мовна картина світу відображає національний менталітет певного народу. Оскільки однією з характеристик світу є просторові орієнтири, мовна картина світу включає географічні імена – **топоніми –** власні імена, які позначають географічні об’єкти [11, с. 140]. Топоніми містять в собі різнопланову інформацію, як лінгвальну, так і екстралінгвальну, що охоплює широкий історико-культурний контекст. Досліджуючи топонімічний матеріал, можна реконструювати дані про міжмовні контакти народів, взаємовплив і розвиток мов.

© *Рибакова К., 2013*

У сучасній англомовній ономастиці існує досить великий клас топонімів, історично пов'язаних із подіями Кримської війни 1853–1856 рр. Це запозичені назви, які утворені здебільшого через пряме перенесення. Джерелом творення цього класу географічної номенклатури стали історичні пам'ятні місця (міста і населені пункти Криму, місця дислокації британських військ: *Balaclava, Malakoff Hill, Sebastopol*) і події (великі битви: *The Battle of Alma, The Battle of Balaclava, The Battle of Inkermann*), пов'язані з Кримською війною.

Для британської ономастики XIX ст. було характерне значне розширення та поповнення власних назв за рахунок появи нових реалій, культурно-історичних контактів і зростання поселень. До цього часу вулиці називалися переважно за характером занять місцевих жителів, назвами товарів, які виготовлялися і продавалися на них, та іменами християнських святих [14, с. 8]. Стрімкий промисловий, технічний та економічний розвиток Вікторіанської Англії позначився на характері географічної лексики. Нові топоніми зазвичай не замінювали старі, вже усталені назви [10, с. 353], а надавалися новим промисловим поселенням, фермерським наділам, полям і дорогам, вулицям, робітничим кварталам, які швидко з'являлися і зростали. Мінлива мода на імена часто залежала від подій і популярних у суспільстві тем. Протягом трьох років з передовиць британської преси не сходила тематика Східної чи Кримської війни. Популяризація британських топонімів з кримською тематикою пояснюється певною мірою вищеназваними соціальними й політичними процесами. Цей клас топонімів характерний тим, що дає змогу точно датувати (період Кримської війни, орієнтовно 1854–1856 рр.) появу деяких топонімів, таких, наприклад, як *Alma* і *Sebastopol* [10, p. 355]. Уся наступна асимільована англомовна географічна номенклатура також зберігає у своїй основі лексику кримського походження. Запозичені кримські топоніми стають унікальним джерелом поповнення британського ономастикону часів Вікторіанської Англії. Так, у географічному довіднику Бартоломью вже на початку XX ст. згадується усталений мікротопонім *Alma Bridge* [7, p. 248] і поселення *Balaclava* [7, с. 37].

У британських дослідженнях є згадка про топоніми, пов'язані з Кримською війною [13, с. 59, с. 156], але виявлення наявних топонімів цього класу не було проведено повною мірою. З позицій лінгвістики ця розрізнена інформація не достатньо систематизована й описана. У цьому полягає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати генези топонімів доби Кримської війни 1853–1856 рр. в лексичній системі англійської мови.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: встановити джерела походження запозичених топонімів цього класу у сучасній англійській мові та охарактеризувати зі структурно-семантичного погляду топоніми доби Кримської війни як елементи лексичної системи сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугує 419 топонімічних одиниць, зібраних методом суцільної вибірки [3, с. 79–90] із адміністративної карти Великобританії та історичних вікторіанських географічних довідників [7; 15].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розглянемо детальніше вищеназвану географічну номенклатуру. За етимологією топонім *«Альма»* має тюркське (кримськотатарське) походження і означає «яблуко» [1, с. 111; 4, с. 138]. Онімічно ця географічна назва збігається з відомим для англійської мови словосполученням латинського походження *Alma Mater* – «мати-годувальниця») та з рідко вживаним, арабським за походженням словом *alma/almah* із значенням «єгипетська танцівниця» [8, с. 490–491; 16, с. 11]. Якщо до часів Кримської війни 1854–1856 рр. слово *alma* не слугувало матеріалом для іменування британської географічної лексики, то під час вищезгаданих подій ситуація змінюється і до британського ономастикону було запозичено низку кримських топонімів, зокрема топонім *Альма* [10, с. 55]. Такій асиміляції сприяли культурно-історичні причини: на початку війни перша битва на річці Альма, яку виграли англійці із союзниками, широко освітлювалася в пресі та мала величезний резонанс у британському суспільстві. Ці екстралінгвальні фактори сприяли стрімкому поширенню оніма *Альма* (*Alma*) як антропоніма й топоніма. Ім'я *Альма* (*Alma*) фігурувало в назвах поселень [10, с. 55] та внутрішньоміських об'єктів. Під час війни було зафіксовано появу мікротопонімів *Alma* і *Battle of Alma*, які позначали назви британських пабів [12, с. 84]. Топонім *Альма (Alma)* стає настільки популярним серед англійців, що переходить у відповідний антропонім жіночого власного імені – *Альма (Alma)* [9, с. 6]. Статистика розвитку та поширення оніма *Альма (Alma)* зафіксована у літературному вікторіанському журналі Корнхіл (*The Cornhill magazine*) [17, с. 348]. Згідно з цими даними після подій Альмінської битви (20 вересня 1854 р.) вже наприкінці грудня того ж року було зареєстровано 519 новонароджених з ім'ям

Альма (Alma). Топонім *Альма (Alma)* послугував референтом низки англомовних антропонімів, які з'явилися в пам'ять про події та героїв Кримської війни. Про це свідчать такі зареєстровані жіночі та чоловічі імена: *Alma Balaklava, Alma Eugenie, Alma Inkerman, Alma Inkermtan Sebastopal, Alma Raglan, Alma Raglan Arnaud, Alma Victoria,* і навіть, *Amla Height* [17, p. 348].

Ще один запозичений до англійської мови кримський топонім Балаклава (в англійській орфографічній варіації *Balaclava / Balaklava)* походить, ймовірно, від турецького *batyklava* – «басейн для риби» [5, с. 112] або від тюркського *balıklava / balıklağa / balıklak*, що означає «місце скупчення риби, рибний басейн» [1, с. 120].

Топонім *Крим* (англійський аналог *Crimea*) має незрозумілу етимологію, за однією із версій він походить від кримськотатарського *kyrym* – зі значенням «рів», «вал» [2, с. 204].

Назва *Інкерман* (англійський відповідник *Inkerman*) складається з двох тюркських основ: *in* [1, с. 156] – «нора, логовище, барліг» і *kermen / germen / kirman* – «фортеця, кріпость» [1, с. 158], перекладається як «печерне місто, фортеця».

Референтом англійського оніма *Malakoff* слугує кримський мікротопонім *Малахов курган* російськомовного походження.

Географічна назва *Севастополь* (англійський переклад *Sebastopol*) є штучною, складається із двох грецьких основ «славний» та «поліс» [6, с. 588] і означає «місто слави».

Таким чином, запозичені англійські топоніми кримського походження є різнорідними за своєю етимологією і належать до різних мовних груп.

Простеживши походження запозиченої групи власних назв, доцільно розглянути їх адаптацію до лексичної системи англійської мови.

За структурою цей клас топонімів складається із синтагми з атрибутивним елементом *Alma, Balaclava і* т.п. і родового терміна, що відзначає відповідний клас природних об'єктів. У процесі асимілювання розглянутий клас апелятивної лексики отримує таку характерну рису, як поява нових варіацій традиційного топографічного елемента *street*. Відповідно до загальної тенденції [10, с. 368] до кінця XIX – середини XX ст. топонімоутворюючі моделі урбонімів з кримськими запозиченнями збагачуються такими варіаціями, як *avenue, close, drive, garden, road, way.* На сьогодні серед класу урбонімів ми виділили такі номінальні компоненти географічних термінів: *авеню, квартал, вуличка, тупик, котеджі, подвір'я, спуск, провулок, проїзд, ферма, поля, сади, зелень, гай, висоти, пагорб, будинки, провулок, з'єднання, парад, парк, містечко, набережна, підйом, дорога, ряд, площа, проліт, вулиця, долина, вілли, квартал, напрямок (avenue, buildings, chase, close, cottages, court, crescent, cut, drive, farm, fields, gardens, green, grove, heights, hill, houses, lane, link, parade, park, place, quay, rise, road, row, square, steps, street, vale, villas, terrace, walk, way).* Так само з класу ойконімів, мікротопонімів і гідронімів ми виділили такі топонімоутворювальні географічні терміни: *бухта, міст, ферма, будиночок, парк, проїзд, містечко, гай (bay, bridge, farm, lodge, park, pass, place, wood).*

На основі лексико-семантичного аналізу зібраних даних ми вивели морфологічну класифікацію англійських топонімів періоду Кримської війни. Загалом весь пласт топонімів можна поділити на дві окремі групи: прості та складні назви. До більш поширених топонімів зі складними назвами входить декілька підгруп, які відрізняються кількістю компонентів та певними властивостями комбінування із різними частинами мови.

Перша група представлена простими **однослівними найменуваннями**. Це однокомпонентна модель, що складається з власного іменника, який запозичений із шару топонімів кримського походження (тюркських чи грецьких), наприклад *Balaclava, Sebastopol, Inkerman.* До цієї групи входить лише три топоніми.

Друга група включає **складні назви**, що складаються з комбінацій власного іменника з географічним терміном. Це два або три окремі слова, останнє з яких є топонімотвірним географічним терміном і має значення «вулиця, ферма, дорога і т. ін.». Лівий компонент (власний іменник) корелює з правим топонімотвірним компонентом, який виражає назву населених пунктів, внутрішньоміських або природних об'єктів. Залежно від кількості складників у словосполученні можна виділити двокомпонентні, трикомпонентні або чотирикомпонентні моделі топонімів.

Двокомпонентна, або двослівна, група моделей є сполученнями власного іменника із прикметником або іменником із загальним значенням «шлях, дорога, частина основного простору, об'єкт». Це найбільш поширена група, яка представлена 68 топонімами, утворених за цим типом.

1) власний іменник та топонімотвірний іменник в однині, наприклад: *Balaclava Quay, Crimea Pass, Inkerman Bridge, Malakoff Close, Sevastopol Place* та ін. Найчисленніша та найпродуктивніша підгрупа серед всього класу топонімів часів Кримської війни;

2) власний іменник та топонімотвірний іменник у множині (Generic plural), наприклад: *Alma Cottages, Alma Fields, Alma Gardens, Alma Heights, Alma Houses, Balaclava Buildings* та ін. Географічна номенклатура цієї підгрупи трапляється досить часто;

3) власний іменник та топонімотвірний прикметник в однині, наприклад: *Alma Green*. Вкрай рідко трапляється.

Модель **трикомпонентного** топоніма складається із «словосполучення + загальний іменник», де словосполучення, в свою чергу, представлено власним іменником в однині і загальним іменником. Це топоніми типу *Alma Farm Road, Alma Park Close, Alma Street West*. Ця модель є досить поширеною, виявлено шість топонімів цього типу.

Модель **чотирикомпонентного** топоніма – це «словосполучення + загальний прикметник + загальний іменник», де словосполучення, в свою чергу, представлено власним іменником в однині і загальним іменником: Alma *Park Industrial Estate*. Чотирислівних географічних назв у групі англійських топонімів кримського походження найменше, знайдено один приклад цієї моделі.

Отже, за продуктивністю перша група нечисленна, але оніми, які належать до неї, являють собою матеріал для побудови другої групи географічних назв. Складні двокомпонентні географічні назви другої групи з моделлю «власний іменник та топонімотвірний іменник в однині» найпоширеніші і є найбільш частотним типом англомовних топонімів кримського походження.

Стосовно **типу географічних реалій**, які іменують топоніми, можна виділити декілька класів. Це назви географічних об'єктів (**Place-names**), які представлено 21 топонімічною одиницею (відповідно: *Alma* – 7, Balaclava – 3, *Crimea* – 2, *Inkerman* – 5, *Sevastopol* – 4), та внутрішньоміські об'єкти (**Street-names**) – 398 топонімічних одиниць (відповідно: *Alma* – 315, *Balaclava* – 20, *Crimea* – 8, *Inkerman* – 48, *Malakoff* – 3, *Sevastopol* – 4).

Ми розробили **класифікацію топонімів за типом географічних об'єктів**. Однокомпонентні назви представлено **ойконімами** – назвами населених місць: *Balaclava, Sebastopol, Inkerman*. Двокомпонентні топоніми включають: **гідроніми** (географічні назви водних об'єктів) *Balaclava Bay*; **ороніми** (назви піднятих форм рельєфу) *Inkerman Hill*; **дромоніми** (дороги, назви шляхів сполучення) *Crimea Pass*; **астроніми** (назви невеликих поселень: невеликі містечка, села, ферми і т. ін.) *Alma Farm*; **мікротопоніми** (назви малих географічних об'єктів, зазвичай відомі лише обмеженому колу людей, які проживають у певному районі (мости, ліси, гаї і т. ін.)) *Alma Wood*; ойконіми *Sevastopol Place*; декілька різновидів **урбонімів** (назв внутрішньоміських об'єктів): **годроніми** (назви вулиць) *Alma Street* і **геоніми** (назви доріг, проїздів і т. п.) *Alma Way*. Топоніми з трьома компонентами знайдено серед назв внутрішньоміських об'єктів: гідронімів *Alma Street West* та геонімів *Alma Farm Road*. Чотирикомпонентний топонім є назвою внутрішньоміського об'єкта (житловий район міста) *Alma Park Industrial Estate*.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналіз генези 419 топонімів доби Кримської війни 1853–1856 рр. як складників лексичної системи англійської мови, дібраних методом суцільної вибірки із адміністративної карти Великобританії та історичних вікторіанських географічних довідників, дає змогу зробити такі висновки: у результаті свого розвитку запозичені топоніми, джерелами яких є тюркська, грецька та російська мови, асимілюються до структури англійської мови. Різноманітні типи англомовних топонімів кримського походження, які функціонують у різних угрупованнях, представлено низкою структурних моделей. Виявлено, що найбільш продуктивною та найпоширенішою є складна двокомпонентна модель «власний іменник + топонімотворчий іменник в однині». За типом географічних об'єктів кримські топоніми класифіковано як астроніми, геоніми, гідроніми, годроніми, дромоніми, мікротопоніми, ойконіми та урбоніми.

У подальшому доцільно виявити когнітивні та стилістичні властивості топонімів у художніх і нехудожніх текстах.

Джерела та література

1. Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму / В. А. Бушаков. – К. : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ, 2003. – 226 с.
2. Крылов Г. А. Этимологический словарь русского языка / Г. А. Крылов. – СПб : ООО «Полиграфуслуги», 2005. – 432 с.

3. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Винница : Нова кн., 2007. – 264 с.
4. Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на гласные / Э. В. Севортян ; АН СССР. Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1974. – 768 с.
5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 1 / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. – М. : Прогресс, 1987. – 562 с.
6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 3 / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. – М. : Прогресс, 1987. – 832 с.
7. Bartholomew J. G. The survey gazetteer of the British Isles, topographical, statistical and commercial; compiled from the 1901 census and the latest official returns; with appendices and special maps / J. G. Bartholomew. – L. : George Newnes, 1904. – 1078 p.
8. Buckton T. J. «Alma» and «Belbec» / T. J. Buckton // Notes and queries. – L. : George Bell, 1854. – Ser. 1, Vol. X, July–December. – P. 490–491.
9. Charnock R. S. Prænomina; or, the etymology of the principal Christian names of Great Britain and Ireland / R. S. Charnock. – L. : Trübner and Co., 1882. – 156 p.
10. Coates R. Onomastics / R. Coates // The Cambridge History of the English Language / ed. by S. Romaine : in 6 vol. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – Vol. IV. – P. 330–372.
11. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 506 p.
12. Delderfield E. R. British inn signs and their stories / E. R. Delderfield. – L. : David & Charles, 1965. – 160 p.
13. Field J. A history of English field names / J. Field. – Longman : Longman, 1993. – 285 p.
14. Gray R. Cambridge Street-Names: Their Origins and Associations / R. Gray, D. Stubbings. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 160 p.
15. Great Britain Street and Road Map Search [Electronic recourse]. – Mode of access : http://streetmap.co.uk
16. Hanks P. A Dictionary of First Names / P. Hanks, K. Hardcastle, F. Hodges. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 434 p.
17. Murry J. Christian names in England and Wales / J. Murry // The Cornhill Magazine. – L. : Smith, Elder & Co., 1871. – № XXIII. – P. 337–352.

Рыбакова Екатерина. Генезис топонимов периода Крымской войны 1853–1856 гг. в лексической системе английского языка. В статье исследован генезис 419 топонимов периода Крымской войны 1853–1856 гг., вошедших в лексическую систему английского языка. Установлено, что в результате своего развития заимствованные топонимы, источниками которых являются тюркский, греческий и русский языки, ассимилировались в структуру английского языка. Определены различные типы англоязычных топонимов крымского происхождения, которые функционируют в разных группах, представленных рядом структурных моделей. Выявлена наиболее производительная и распространенная сложная двукомпонентная модель, состоящая из имени собственного и топонимообразующего нарицательного существительного в единственном числе. Проанализировано, что по типу географических объектов крымские топонимы классифицируются как астронимы, геонимы, гидронимы, годронимы, дромонимы, микротопонимы, ойконимы и урбонимы.

Ключевые слова: топонимы, заимствованная лексика, этимология, семантика, Крымская война.

Rybakova Kateryna. The Rise and the Origin of Toponyms Borrowed to the Lexical System of the English Language During the Crimean War Period. This article focuses on the rise and the origin of 419 toponyms borrowed to the lexical system of the English language during the Crimean War period (1853–1856). The paper examines the borrowed onomastic elements that etymologicaly belong to the Turkish, Greek and Russian languages and had assimilated into the structure of the English language. It outlines the different types of English place-names and street-names of the Crimean origin that belong to different groups and are represented by a number of structural patterns. The paper identifies the most frequent and productive two-component complex pattern that consists of a personal noun and generic common noun in the singular. The article concludes in suggesting a classification of the assimilated Crimean toponyms according to their generic elements and illustrates that generic names of the borrowed place-names include hydronyms, microtoponyms, street-names, road-names, names of the settlements, farms, villages and towns.

Key words: toponymy, borrowed vocabulary, etymology, semantics, Crimean War.

Стаття надійшла до редколегії
14.02.2013 р.